

CİLT/VOLUME: 4

OCAK/JANUARY 2024

SAYI/ISSUE: 1

Atıf Bilgisi: EFE, H. S. (2024). Muhafazakâr ve Laik Kimliklerin Televizyon Dizilerinde Alımlanması: “Kızılıcak Şerbeti Dizisi”, *Injocmer*, 4(1), 21-43.

Makale Geliş Tarihi:

5 Aralık 2023

Makale Kabul Tarihi:

1 Şubat 2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ

MUHAFAZAKÂR VE LAİK KİMLİKLERİN TELEVİZYON DİZİLERİNDE ALIMLANMASI: “KIZILCIK ŞERBETİ DİZİSİ”

H. Selen EFE¹

ÖZ

Bu çalışmada laik ve muhafazakâr kimliklere sahip iki ailenin birbirleriyle etkileşimlerini konu alması nedeniyle Türkiye’de toplumsal yaşam ve politik gündemle benzerlikler taşıyan Kızılıcak Şerbeti dizisi hakkında bir izleyici çalışması yapılmaktadır. Türkiye’de sosyo-kültürel ve politik tartışma; “geleneksel-muhafazakâr-dindarlık” ile “modern-seküler-laiklik” ikiliği ekseninde şekillenmiştir. Kamusal alandaki tartışmayı şekillendiren bu düâlite, popüler kültür ürünlerinden televizyon dizilerinde Türkiye’de son yıllarda yeni yeni yer almaya başlamıştır. Yayınlandığı ilk sezonunda Türkiye’de yaşanan politik ve toplumsal gündemler ile paralel içeriği nedeniyle özgünlük taşıyan dizi hakkında gerçekleştirilen araştırma, popüler kültür ürünleri karşısında izleyiciye etkin bir konum atfeden Kültürel Çalışmalar okulunun önemli ismi Stuart Hall’ün bakış açısından yola çıkarak gerçekleştirilmiştir. Hall alımlama analizinde, izleyicilerin medya ürünleri karşısında farklı okuma biçimleri geliştirdiklerini belirterek; egemen okuma, müzakereci okuma ve karşıt okuma biçimleri olmak üzere anlamlandırma biçimleri belirlemiştir. Okulun televizyonla ilgili izleyici araştırmaları gerçekleştiren önemli ismi David Morley ise izleme etkinliğini araştırırken metnin yorumlanmasının yanında gündelik yaşam içindeki anlamını da dikkate alarak toplumsal bir boyut katmıştır. Popüler kültür alanına ait bir ürün olan televizyon dizilerinde birbiriyle çatışan kimliklerin sembolik kodlamalarının izleyiciler tarafından nasıl yorumlandığı, toplumsal yaşam ve politik tartışma ile dizi arasında kurulan bağların neler olduğu ve izleyicilerin kendi kimliklerini dizi üzerinden ifade etme biçimleri diziyi izleyen kadın izleyicilerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzleyici Çalışması, Kültürel Çalışmalar, Muhafazakâr-Laik Kimlikler, Kodlama-Kodaçımı, Kızılıcak Şerbeti

¹ İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora öğrencisi, hseleneffe@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4891-0049

THE PERCEPTION OF CONSERVATIVE AND SECULAR IDENTITIES ON TELEVISION SERIES: “KIZILCIK ŞERBETİ”

ABSTRACT

In this study, a viewer study is conducted on the television series “Kızılık Şerbeti”; which shares similarities with social life and the political agenda in Turkey due to its focus on the interactions between two families with secular and conservative identities. In Turkey, socio- cultural and political discussions have been shaped around the dichotomy “traditional-conservative-religiosity” and “modern-secular-secularism”. This duality, shaping the public debate, has gradually found its place in Turkish television series, popular culture products. The research on the series, which carries originality in its content parallel to the political and social agendas in Turkey during its first season, is conducted based on the perspective of Stuart Hall, an important figure in Cultural Studies, who attributes an active position to the audience in the face of popular culture products. In Hall’s reception analysis, different forms of interpretation, namely dominant reading, negotiated reading, and oppositional reading, are identified, emphasizing that viewers develop various reading forms in the face of media products. David Morley, another significant figure in the school conducting audience research related to television, has added a social dimension by considering the interpretation of the text along with its meaning in everyday life when investigating viewing activity. The study examines how symbolic codifications of conflicting identities in television series, as products of popular culture, are interpreted by viewers. It explores the connections established between social life and political debate and the series, as well as how viewers express their identities through the series. The analysis is based on in-depth interviews with female viewers of the series.

Keywords

Audience Studies, Cultural Studies, Conservative-Secular Identities, Encoding-Decoding, Kızılık Şerbeti

GİRİŞ

Televizyon dizileri modern toplumlarda bireylerin serbest zamanları içinde en sık ve kolay karşılaştığı popüler kültür ürünlerindedir. Toplumdaki iktidar ilişkileri anlam mücadelesi içinde popüler kültürel alanda belirginleşmektedir. Geleneksel iletişim araçlarında ve sosyal medya gibi dijital medyada yer alan diğer içerikler gibi televizyon içerikleri de bireylerin dünyayı anlamlandırmalarında, yorumlamalarında etkili olan ve bu özelliği ile toplumsal kimlikleri oluşturma, pekiştirme veya değiştirme potansiyeline sahip anlatı türleridir.

Geniş kitlelere yönelik olmaları nedeniyle güçlü etkiye sahip olan televizyon türleri içinde diziler toplumun kendi üzerinde düşünmesini sağlayan araçlardan biridir (Çelenk, 2005: 80). Bu anlatı türü üzerinden egemen söylemler izleyiciye kolaylıkla ulaşmakta, egemen söylemle yeniden şekillenen aynı yöndeki tutum ve davranışları izleyicilerin devam ettirmesi ile toplumda yer alan mevcut kimlikler beslenerek pekiştirilmektedir. Oskay’a (1982: 333) göre kitle iletişim araçları özellikle diziler gibi popüler kültür ürünleriyle izleyiciye dış gerçekliği anlamasında yardım edecek bir bellek kazandırmaktan çok mevcut yaşamını kalıcılaştırmayı ve algılarını pekiştirmeyi amaçlamaktadır.

Mevcut yaşamın içinde varolan ve popüler kültür ürünlerinde yer alarak varlığı pekiştirilen toplumsal ayrımlardan biri de Türkiye’deki laik-muhafazakâr kimlikler arasındaki ayrımdır. Türkiye’de toplumsal hayatta Cumhuriyetin kurulduğu günden bu yana kendini seküler ve laik olarak tanımlayan kesim ile kendini geleneksel ve muhafazakâr olarak ifade eden kesim arasında sosyo-kültürel ve politik mücadele söz konusudur. Bu kimlikler arasındaki ayrım merkez-çevre ayrımı olarak literatürde ifade edilmekte ve İslamî burjuvazi ile laik kesim arasında ikili bir ayrım olarak varlığını 2000’li yıllarda da sürdürmektedir (Özbudun ve Hale, 2010: 77-78). Konuşma biçimleri, selamlaşmalar, günlük rutinler, ritüeller, giyim-kuşam sosyal ortamlarda her iki kimliğin kendine has duruşunu açıkça sergiledikleri sembolik unsurlar olarak ayırdedici özelliklerdir. Bu düalitenin popüler kültür alanında özellikle de ana akım medya

kanallarında yer bularak görünür ve üzerinde konuşulur hâle gelmesi özellikle de dinî temsillerin dizilerde kendine yer bulması Türkiye’de ender olsa da görülür olmaya başlamıştır (Zengin, 2014: 82).

Kimlikler toplumsal yaşam içinde geliştirilmeye ve yeniden inşa edilmeye devam etmektedirler. Bir kimlik yaşam boyunca karşılaşılan her olay ile değişmekte, gelişmekte veya pekişmektedir. İnsanın doğa ve toplumla olan ilişkisi içinde bireyler, kendilerini ve kimliklerini yeniden üretmektedirler (Hall, 1994: 169). Diğer kitle iletişim araçları gibi televizyon da bu kimlikler üzerinde etki gücü bulunan bir kitle iletişim aracıdır. Ancak etkinin yönü bireyler, kimlikler, milletler, etnisiteler ve sosyo-kültürel gruplar arasında farklı olabilmektedir.

İzleyicileri kitle iletişim araçlarının verdiği mesajları sunulduğu biçimde kabul eden edilgen bireyler olarak değil, sosyo-kültürel yapı içinde kendi çerçevelerine göre mesajları alımlayan ve yorumlayan etkin bireyler olarak ele alan iletişim ekollerinden “Kültürel Çalışmalar” geleneği, izleyicilerin farklı okumalara açık olduğuna ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Alımlama, iletişim araştırmalarında mesajın izler kitleye tarafından “yeniden üretilme” anını tanımlayan bir kavramdır (Mutlu: 1995: 32). Televizyon dizileri gibi popüler kültür ürünleri ile ilgili araştırmalarda alımlama analizleri bu yaklaşım çerçevesinde izleyicilerin okuma biçimlerini anlamaya çalışan alımlama analizi ise izleyicileri medya ürünleri karşısında yorumlama, değerlendirme ve eleştiri yapabilen etkin izleyiciler olarak kabul eden bir analiz türüdür.

Alımlama analizi, genel olarak söylem analizi ve göstergebilim ile bağları nedeniyle metne atfettiği önem yönünden bu çalışmalarla benzerlik taşısa da Hall’ün kodlama-kodaçımı yaklaşımı ile gerçekleştirilen alımlama analizi, mesajların medya profesyonelleri tarafından ideolojik olarak kurgulandığını göz önünde bulundurması ve izleyicilerin de buna karşın kendi ideolojik yorumlama gücünü koymalarını dikkate almasıyla bu yaklaşımlardan ayrılmaktadır (McQuail ve Windahl, 1997: 169-170).

Bu çalışmada popüler kültür alanının bir parçası olan televizyon dizilerinde ender rastlanan bir temsil türü ve konusu olarak Türkiye’de “geleneksel-muhafazakâr” ile “seküler-laik” kimliklerin yer aldığı “Kızılıcak Şerbeti” dizisinin kadın izleyiciler tarafından toplumsal bağlam içerisinde yorumlanması ve alımlanması, nitel metin analizi yöntemiyle incelenmektedir. Araştırmanın kadın izleyicilerle gerçekleştirilmesinde dizilerin çoğunlukla kadınların izledikleri bir tür olarak sınıflandırılması (Şakı Aydın, 2007: 129) etkili olmuştur.

1. Türkiye’de Muhafazakâr ve Laik Kimliklerin Oluşumu

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden başlayarak sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda modernleşme hamlelerinin devlet eliyle yukarıdan aşağıya uygulanan politikalarla gerçekleştirilmesi (Gündüz, 2019: 30) 2000’li yıllarda hâlen sürmekte olan köklü bir politik tartışmanın temelini atmıştır. Özellikle çok partili hayata geçişle birlikte politik tartışma “geleneksel, muhafazakâr dindarlık” ile “modern, seküler laiklik” ikiliği etrafında şekillenmiştir. Bu tartışma kültürel alanda, siyasette, gündelik hayatta ve dilde yeniden üretilmiştir ve üretilmeye devam etmektedir. Türk siyasi hayatı ve kurumları ana hatlarla bu ayırmdan beslenmektedir.

Modernleşmeyi sonradan gerçekleştiren toplumlarda Batı ve Doğu imgelemelerinin günlük yaşam pratikleri içinde kurulması kimlik inşasının ve kültürün önemli bir parçasıdır (Akça ve Hülür, 2004: 260). Osmanlı’da Tanzimat reformlarından itibaren batılı modernleşme hamlelerinin yönetici sınıf içinde yer alan saray çevresi tarafından başlatılması, Cumhuriyetin

ilanı ile modernleşme yönündeki reform talebinin halktan gelmeyerek devlet politikası olarak uygulamaya geçirilmesi geleneksel toplumun modernleşme hamlelerini sindirmesini zorlaştırmıştır. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren bir merkez-çevre kopukluğundan söz edilebilmektedir (Bayır, 2020: 77).

Zürcher'e (2015: 283-284) göre bu kopukluğun oluşmasında Kemalist kurucu düşüncenin toplumsal yaşamın laikleştirilmesi için hayata geçirdiği pratiklerin büyük etkisi bulunmaktadır. Hilafetin ve medreselerin kaldırılması gibi kurumsal düzeydeki politikalardan daha çok, dinî giyim yasaklanması, evliya türbelerinin, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi popüler dinî pratiklerin engellenmesi halkın tepkisine yol açmış bunun sonucunda faaliyetleri gizli kapaklı sürdüren tarikatlar ilerleyen yıllarda dinin siyaset konusu olmasında rol oynayarak 1940'lı yıllardan itibaren "muhafazakâr-geleneksel" çizgide siyaset yapan partilerin oluşumunu sağlamışlardır (Zürcher, 2015: 284).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte modern bir toplum inşa etme gayesiyle gerçekleştirilen reformların toplumsal tabanda kabul görmeden eğitim programlarıyla yahut kanun gücüyle hayata geçirilmesi bu reformları halka kabul ettirmeyi misyon edinmiş bürokrasi ile kırsaldaki geleneksel toplum arasında bir karşıtlık meydana getirmiştir (Özbudun ve Hale, 2010: 23). Bu karşıtlık çok partili siyasi yaşamın başlaması ile Demokrat Parti kimliği etrafında toplanan muhafazakâr-geleneksel toplum ile Cumhuriyet Halk Partisi etrafında toplanan Kemalist, laik, seküler kesim olmak üzere Türk siyasetinin iki güçlü ana damarını ortaya çıkarmıştır. Demokrat Parti geleneği Türk siyasetinde Süleyman Demirel'in Adalet Partisi ve Turgut Özal'ın Anavatan Partisi gibi liberal merkez sağ partilerin Türk siyasetinde yer bulmasını sağlayan bir siyasi köken olmuştur.

İslamcı ideolojiden gelen Millî Görüş hareketi içinde yer alan Fazilet Partisinin içindeki yenilikçi grubun liberal merkez sağ partilerle bir araya geldiği ve daha sonra sol görüşten bazı isimlerin de katıldığı Adalet ve Kalkınma Partisi Türk siyasetinde muhafazakâr demokrat olarak kendini tanımlayarak 2001 yılında kurulmuştur. Özbudun ve Hale'ye (2010: 59) göre kamusal alanda dini sınırlandırmayı öngören dayatmacı laiklik Cumhuriyet Halk Partisi tarafından savunulmaktayken bunun karşısında pasif laiklik olarak adlandırılan dinin kamusal görünürlüğüne izin verirken dinin herkesçe güvence altında yaşanması şeklindeki anlayış önce merkez sağ partiler bu partilerin siyaset sahnesinden çekilmelerinden veya güçlerini kaybetmelerinden sonra ise Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından savunulmuştur.

Geleneksel çizgide muhafazakâr bir parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 seçimleri ile başlayan siyasî iktidarının 20 yılı aşkın süredir devam etmesine karşın muhafazakâr simgesel öğelerin popüler kültürde özellikle ana akım medyada yer bulması daha geç olmuştur. Türkiye'de 2022 yılında ana akım medya kanallarından Show TV'de yayımlanmaya başlayan Kızılılık Şerbeti dizisi, laik ve seküler kimliklerin birlikte gösterildikleri nadir örneklerdendir.

Diğer yandan islamî muhafazakâr öğelerin medyada görünür hâle gelmesi sadece Türkiye'de ortaya çıkan bir eğilim değildir. Birçok ülkede gazete, televizyon ve dijital medya modern müslüman kimliğin inşasında önemli rol oynarken (Warren 2019'dan Akt., Fauzi vd., 2020: 139) Endonezya ve Malezya gibi Güneydoğu Asya ülkelerinde de televizyon dizileri sayesinde modern zamanlarda yaşayan başta modern kadın temsilleri olmak üzere müslüman modern birey temsilleri sunulmaktadır (Fauzi vd., 2020:139).

Kimlik toplumsal yaşamda öğrenilen ve inşa edilen bir kavram olarak bireyin kendini tanımladığı ve dış dünyadan bireye empoze edilen bir aidiyettir (Touraine 1979'dan Akt.,

Bilgin, 1994: 245). Bireyler toplumsal hayatta karşılaştıkları semboller değiş-tokuşlarla kendi biyografik anlatılarını oluşturmaktadırlar (Thompson, 2019: 60). Dolayısıyla modern toplumlarda benlik diğer kimliklerle etkileşim sayesinde bireysel bir inşa süreci olarak ele alınmaktadır. Medyanın işlevlerinden biri de insanlara hem kendi sınıf ve aidiyetleri hem de diğerlerinin sınıf ve aidiyetleri ile ilgili, anlam, pratik ve değer imgesi inşa etmelerinde rol oynayarak toplumsal bütünü imge ve temsilleri ile kavranmasını sağlamaktır (Hall, 1994: 200-201).

Televizyon dizileri toplumsal bütünü değerlere ve kimliklere ilişkin anlatıları inşa ederek yeniden üretmenin birer aracıdır ve ürettiği sembolik anlamlar bireylerin benliklerini etkilemektedir. Medya, çatışmalı parçaları bir araya getirerek ve gerektiği zaman da bunları uzlaştırarak toplumsal anlamayı yönlendirebilme gücüne sahip bir araç olarak (Hardt, 1994: 37) ortak duygular oluşturma kabiliyetindedir. Görüntü ve sesle oluşturduğu imajlar ile kodlanan yaşamlar, bireyler üzerinde toplumsal kimlikleri öğrendikleri ve yorumladıkları bir alan meydana getirmektedir. Televizyon dizileri sundukları stereotiplerle çeşitli kimlik kalıplarını izleyenlerin zihinlerinde kurgulamalarını sağlamaktadır. Çelenk (2005: 344) bu kurgulamayı “toplumsala dair imgelem” olarak adlandırmaktadır. Türkiye’deki muhafazakâr ve laik kimlikler de dizilerde kurgulanan karakterler üzerinden simgeselleştirilerek izleyiciye aktarılma potansiyeli taşımaktadırlar.

Price sosyal kimlik bulmak modelinin kitle iletişimi aracılığıyla kamuoyu oluşumuna etki ettiğini ifade ederken bu etkinin dört biçimde gerçekleştiğini kaydetmektedir: Farklı düşüncelerdeki grupların tanımlanması, olaylara verilen tepkilerin gruplara göre tanımlanarak özdeşleşen kuralların tespiti, gruba ait görüşlerin hedef kitlede algılanması için abartılması ve bu düşüncelerin bireylere mal edilerek abartılmış kuralların ifade edilmesinin sağlanması (Price 1988’den Akt., Severin ve Tankard, 2021: 262-263).

Thompson’a göre bireylerin kendilerini ait hissettikleri cemaatlerle olan duygusal bağları üzerinde etkili olan medyada üretilen sembolik biçimlerin hissettirdiği ortaklık duygusu sayesinde cemaatlere aidiyetler pekişmektedir (2019: 55). Thompson bu durumu “dolayımlanmış toplumsallık” olarak ifade ederken taraf olma niteliği taşıyan topluluğa aidiyetin benliğin asli parçası olduğunu vurgulamaktadır (2019: 275). Kimlik oluşumunda bu ortaklık duygusu önem taşımaktadır.

Hall’e göre kültürlerde, alt kültürlerde ve cemaatlerde çeşitli hayat örüntüleri karmaşık biçimde yaşanmakta, medya da bu çoğulluğu göstererek yansıtmakta, böylelikle farklı hayat tarzlarının sabit bir envanterini sağlamaktadır (1994: 201). İzleyicilerin dizilerde sunulan hayat tarzlarını sınıflandırarak alımlamaları toplumsal aidiyetleri üzerinde etkilidir.

1.1. Televizyon Dizilerinin İşlevi ve Alımlama

Televizyon dünyanın farklı yerlerinde birbirlerini tanımayan, kültürel, ekonomik, tarihsel farklılıklara sahip kitlelere aynı kültürel ürünü sunma yeteneğine sahip bir kitle iletişim aracıdır. Geleneksel iletişim araçlarının sınırlılıklarını aşarak kültürel sermayeleri ve ekonomik gelişmişlikleri farklı milyonlarca insanı tek bir anlatı etrafında toplayabilen televizyon, gündelik hayatlar içinde kalıcı hâle gelmiştir (İnal, 2010: 35).

Birçok farklı işlevi olan kitle iletişiminde insanlar farklı nedenlerle katılmaktadırlar. Kitle iletişiminde katılımın nedenlerinden biri olan “toplumsallaşma”, geçmiş yüzyıllarda toplu hâlde ibadet yerlerinde bir araya gelen insanların yaşadığı toplumsallaşmanın yerine geçmiştir (Oskay, 1982: 333). Günümüzde aynı anda milyonlarca insan zaman ve mekân sınırlarından

kurtulmuş olarak televizyon, internet ve dijital platformlar üzerinden dizi seyredilmektedirler. 2000’li yılların teknolojilerinin internet ve televizyon birlikteliğine olanak sağlaması televizyonun artık azaldığı düşünülen etkisini yeniden kazanmasına yol açmıştır (Tatal Cheviron, 2014: 17).

Televizyon, kitap ve gazete gibi basılı araçlardan sonra modern toplumlarda bilgi edinmenin temel aracı hâline gelmiştir ve bu enformasyon işlevini temsil ve imajlar üzerinden yerine getirmektedir (Postman, 2010: 107). Toplumsal konular, kimlikler ve olaylar özellikle dizilerde karakterlerin temsil ettiği imajlar üzerinden aktarılmakta ve anlatıya dönüşmektedirler. Dolayısıyla temsillerin sunumunda imajlar önem taşımaktadır.

Medya gerçek dünyayı imgeselleştirerek yeniden üreten bir alan olarak gerçekliği kurgusal hâle getirmektedir (Lundby ve Ronning, 2014: 18). Bu kurgusallık içinde üretilen anlamlar toplumsal düzeyde yeniden dolaşıma girerek tekrar gerçekliğin üretimine katkıda bulunmaktadır. Bu döngü içinde anlamlar gibi temsiller de gerçek dünyadan ödünç alınmakta ve medya tarafından işlenip imajlara dönüştürülmekte ve gerçek dünyada yeniden dolaşıma sokulmaktadır. Fiske (2014) postmodernizm ve televizyon ilişkisini incelediği makalesinde gerçek hayata ait öğelerin televizyona yansımaları temsil ve taklit kuramları üzerinden ele almıştır. Fiske’ye (2014: 30) göre temsil kuramları televizyonun gerçekliği söylemle kodladığını, gerçekliği üretip inşa ettiğini savunurken, taklitçi yaklaşım ekrana yansıyan gerçekliğin kendi imgesinin yansıması olarak ele almakta ancak ortaya çıkan imgeselliğin gerçeklikten daha önemli hâle geldiğini savunmaktadır.

Diziler televizyon yayınları içinde en çok rağbet gören kurmaca anlatı türlerindedir. Görünürde bir sonu olmayan, belli bir durum ve birçok karakter etrafında kurulan biçimin yanı sıra dönen formatı ile bir rutini tekrar eden anlatı biçimleri (Ellis 1982’den Akt., Çelenk, 2005: 74-75) olarak tanımlanabilen bu anlatı türünde bölümler denge-dengenin bozulması ve yeniden kurulması biçiminde devam etmektedir (İnal, 2010: 39). Olay örgüsü içinde yaşanan çatışmalar ve karakterlerin temsil ettikleri üzerinden inşa edilen anlatı dilsel olarak açıkça ifade edilmeyen ancak izleyicinin alımlamasına sunulan kodlamalar taşımaktadır.

İzleyiciler üzerindeki etki güçlerini belirli unsurların gizli veya örtülü olmayan apaçık tekrarından alan televizyon dizileri izleyicilerde bir aşinalık hissi yaratmaktadır ve bu tekrar biçimleri ile yaratılan haz sadece dizi karakterlerinin değil anlatı şemasının kendini tekrarlaması sayesinde gerçekleşmektedir (Keppler, 1995: 85). Popüler kültürün güçlü bir ögesi olan televizyon dizileri tıpkı diğer televizyon metinleri gibi temel bir çelişkiyi tekrar etmektedir (Çelenk, 2005: 73). Devamlı yinelenen olay örgüsü içinde sunulan çatışmalar toplumda birçok kişi, grup, kimlik ve konu hakkında okumalara açıktırlar. İnal’a (2010: 42) göre anlatılar anlatıcıların dolayımı ile var olmaktadır ve anlatıcı değer yargılarını etkileme, pekiştirme veya değiştirebilme kabiliyetine sahip durumdadır.

Erken dönem televizyon araştırmaları televizyonun izleyici davranışı üzerindeki etkisini farklı sınıf, cinsiyet ve kültürlere ait izleyici gruplarını bu ayrımları gözetmeksizin topluca ele alarak incelemiştir (Çelenk, 2005: 37), bu araştırmalarda görülen eksiklikler ise önce Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımı sonra da Ekme Tezi kuramı çerçevesinde sürdürülen çalışmalarla giderilmeye çalışılarak televizyonun “ne yaptığı” araştırılmıştır.

İçerikleri her ne kadar eğlence çerçevesi içinde sunulmaktaysa da televizyon anlatıları arkasında aslında ideoloji taşımaktadır (Postman, 2010: 102). Televizyon dizileri de kimlikleri temsil biçimleri ve taşıdıkları olay örgüleri ile sadece eğlence ve hoş vakit geçirme aracı olarak işlev taşımamakta, izleyenlere eğlence ile örtülü birçok anlam sunabilmektedirler.

2. İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolü ve Kızılıık Şerbeti Dizisi

Kültürel çalışmalar Mutlu'ya (1995: 233) göre kültürün ve toplumun incelenmesine yönelik disiplinlerarası bir yaklaşımı ifade etmektedir. Kültür kavramını elit sınıfların hakimiyetindeki bir alan olarak gören seçkin bakış açısına karşı onu gündelik hayattaki sıradan bireylerin etkinlik ve üretimleri olarak ele alan ve Birmingham Okulu olarak da adlandırılan ekol, kitle iletişim araçlarından televizyon üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarda öncü rol üstlenmiştir. Kültürün toplumsal ayrımları nasıl meydana getirdiğini sınıf, cinsiyet, azınlıklar yönünden inceleyen yaklaşım için toplumsal düzlemle kurulan bağlar önem taşımakta (Türkoğlu, 2015:195) ve kültürel çatışma alanındaki hegemonik bakış açıları bu yaklaşımda deşifre edilmeye çalışılmaktadır.

2.1. Kültürel Çalışmalar ve İzleyici

Frankfurt Okulu düşünürlerinin kültürel ürünlerin bireyleri tek tipleştirerek yönetilebilir kitleye dönüştürdüğüne ilişkin "kitle kültürü" ve "kültür endüstrisi" kavramsallaştırmaları, bireyler üzerinde yönlendirme yapma amacı güden kitle iletişim araçları karşısında bireyleri mesajı verildiği hâliyle alımlamaya hazır bir konumda görmekteydi. Sovyet devriminin Avrupa'da yayılmaması, buna karşın faşizmin yükselişi ve sonrasında da Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde kapitalist sistemin hakimiyeti başta olmak üzere üç temel siyasi kırılımı deneyimleyen Frankfurt Okulu düşünürlerinin (Alemdar ve Erdoğan, 2002: 408-409) bu tavırlarında, çalışmalarının toplumu kontrol altına almak isteyen söz konusu totaliter dönemlerde gerçekleştirmiş olmalarının etkisi bulunmaktadır. Frankfurt Okulu üyelerinin kitle kültürünü endüstriyel bir dayatma süreci olarak ele almasının (Çelenk, 2005: 41) arkasında yatan bir neden de kapitalist sistemin sadece ekonomi politik ile incelenmesinin yetersiz kalacağı düşüncesi ve kültürel alanda görünür hâle gelen güç ilişkileri ile hegemonik ikna süreçlerinin sistemle bir bütün hâlinde işlev gördüğünü fark etmeleridir (Dellaloğlu, 2018: 108).

İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen koşullar ise izleyici ve kitle iletişim araçlarının etkisi bakımından farklı yaklaşımların gelişmesine olanak sağlayan bir düşünsel iklim meydana getirmiştir. Bu eğilimlerden izleyicinin medya ürünleri ile ne yaptıkları sorusu üzerine eğilen ve kökeni 1950'li yıllarda ortaya çıkan Kullanımlar ve Doymalar yaklaşımı Lazarsfeld, Katz ve Klapper tarafından geliştirilerek insanların kitle iletişimi ile gereksinimlerini gidermeye çalıştıkları ve kitle iletişim araçlarını kullanarak bu amaçlı etkinlik sonucunda doyuma ulaştıkları saptamasını yapmıştır (Alemdar ve Erdoğan, 2002: 187-188; Özçetin, 2021a: 113; Yaylagül, 2022:72). Bu yaklaşım, izleyicinin kitle iletişim aracının sunduğu mesajlar karşısında edilgen olduğu, verilen mesajı sunulduğu haliyle kabullendiği, mesajın doğrudan izleyiciye işlendiği şeklindeki o döneme kadar yaygın kabul gören yaklaşımlar karşısında alternatif bir yol olmuş ve kısa zamanda kabul görmüştür.

1970'li yıllarda iletişim alanında izleyici üzerine odaklanan araştırmalara yönelik bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (Hardt, 1994: 38). Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilen ve izleyicilerin kitle iletişim araçları ile olan etkileşimlerini "gereksinimleri karşılamak" olarak ifade eden Kullanımlar ve Doymalar kuramında izleyiciye biçilen rolü daha ileri bir noktaya taşıyarak izleyicinin medya ürünleri ile etkileşimini bir mücadele alanı olarak ele alan yaklaşım Britanya adasında ortaya çıkmıştır.

Kültürel Çalışmalar Okulu toplumsal anlamlandırmayı kültürel ve ideolojik temsilin gerçekleşmesi ile meydana gelen bir süreç şeklinde ele almış (Hall, 1994: 186) ve izleyiciyi medya ürünleri ile olan karşılaşmasında anlamlandırma sürecine dahil bir unsur olarak

görmüştür. Medya ürünleri ile muhatap olan bireylerin bu ürünlerden anlam çıkarma süreçleri olarak tanımlanan “yorumsama” (Thompson, 2029: 62) Gadamer’e göre yorumlayıcının beklenti ve varsayımlarını medya ürünü üzerine aktardığı bir süreçtir (Gadamer 1975’ten Akt., Thompson, 2019: 63). Bu nedenle günümüzde de iletişim çalışmalarında popüler kültür ürünleri üzerindeki yorumsama ve anlamlandırma süreçleri üzerine yapılan çalışmaların önemli bölümü izleyicinin aktifliğine dikkat çeken Kültürel Çalışmalar alanına dayanmaktadır.

Kültürel Çalışmalar Ekolü, seçkin bakış açısına karşıt bir duruş sergileyen ve egemen olan dışında egemen olmayan kültürün de incelenmesi (Güngör, 2022a: 97) gerekliliğini savunan ve bu nedenle toplumun farklı kesimlerinin temsilini önemseyen bir ekoldür. Richard Hoggart, Raymond Williams gibi özellikle İngiliz işçi sınıfı üzerinde araştırmalar yapan önemli isimlerin içinde yer aldığı ve tam ismi Birmingham Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezi olan bu ekol Jamaikalı bir göçmen olan Stuart Hall’ün katılımıyla diğer azınlık gruplarını da araştırmalarına dahil ederek karşıt duruşunu güçlendirmiştir.

Hoggart okuryazarlığın önemine yaptığı vurgunun yanı sıra popüler kültürün incelenmesi, Williams ise kültürü tarihsel bağlamı içinde bütünlüklü biçimde ele alması yönünden özgünleşen öncü çalışmalar ortaya çıkarmışlardır (Yaylagül, 2022: 128). Williams’ın işçi bir aileden gelmesi ve işçilerin aralarında yer aldığı yetişkin eğitimi üzerinde çalışması (Güngör, 2022a: 100; Oruç, 2020: 334) onun kültürü sıradan insanın günlük pratikleri olarak ifade etmesinin kaynağını oluşturmuştur. Kültürü sıradan insana ait, ‘bütünlüklü bir yaşam tarzı’, ‘belirli hayat biçimi’ olarak tanımlayan Williams (Özçetin, 2021b: 163) iletişim araçları aracılığıyla, toplumdaki kurumlarla, sanatla kültürün ifade edildiğini belirtmiştir. İşçi sınıfının eğitilmesinin toplumun ilerlemesi için gerekli olduğu fikrini savunan Richard Hoggart da Williams gibi işçi sınıfına mensup bir aileden gelmektedir. Hoggart okuryazarlığın kritik önemi ve eğitim olanaklarının yaygınlaştırılmasının önemine dikkat çeken çalışmalar yapmıştır (Güngör, 2022a: 100).

Popüler kültür konusunu Merkezin çalışmalarına dahil eden Hall, popüler kültürü hâkim kültürün kendini yeniden inşa etmeye devam ettiği dinamik bir mücadele alanı olarak ele almıştır (Özçetin, 2021a: 188). Temsiller, anlamlar, yan anlamlar ise bu mücadelenin zemini durumundadır (Dursun, 2001: 35). Toplumsal anlamların hegemonik şekillerde üretildiği ve buna karşı var olma çabası içinde olanların da seslerini duyurmaya çalıştıkları bir kültürel ortamda kimlik ve temsil konusu bu nedenle önem taşımaktadır. Kültürel çalışmaların izler kitleyi kendi durumlarını anlamlı hâle getirmek isteyen özneler olarak görmesi de bu mücadele kapsamında anlamlıdır (Golding ve Murdock, 2014: 51).

Filmler, diziler, toplumdaki tanımların ve kimliklerin üretildiği bir mücadele alanı olmakla birlikte toplumsal yaşamın söylemlerini biçim, figür ve temsillerini şifreleyerek anlatılara dönüştürmektedir (Kellner ve Ryan, 2019: 35). Kültürel çalışmalar medya anlatılarını analiz ederken bir taraftan da bu anlatıların tahakküm sistemleri oluşturmadaki rolünü incelemiştir (Golding ve Murdock, 2014: 67). Bu bakış açısı iletişim araştırmalarında izleyiciyi pasif olarak gören yaklaşıma karşı sadece izleyicinin aktif rolünün olduğu bakış açısını geliştirmemiş ayrıca metin odaklı çalışmaların da yeterli olmadığını göstermeye çalışmıştır.

Kültürel çalışmalar okulu araştırmacıları televizyon yayınlarını sadece dilbilim ve göstergebilimsel metinler olarak sınırlı bir yapısalcı yaklaşımla değil aynı zamanda alımlama yönünden izleyici odaklı olarak da incelemiş ve kitle iletişimini tarihsel süreçlerle ilişkili biçimde (Hardt, 1994: 39) ele almışlardır. Mutlu’ya (1995: 100) göre Kültürel Çalışmalar ekolü izleyici ve medya içeriği arasındaki ilişkiyi tanımlamasıyla literatüre önemli katkı sağlamıştır.

Bu ekol içinde yer alan önemli araştırmacılarından David Morley'in 1980 yılındaki "Nationwide" araştırması izleyicilerin televizyonda sunulan mesajları farklı biçimlerde yorumsadıklarını ve anlamı değişik biçimlerde alımlamaya açık olduklarını, 1986 yılındaki "Family Television" çalışması ise izleyicilerin televizyon programlarını gündelik ve kültürel hayatın içinde bir parça olarak izlediklerini ve bu ortamın etkileriyle alımladıklarını göstermektedir (Yaylagül, 2022: 135-136). Hall televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçlarında söylem üzerinden gerçekleşen üretimin alımlanmasına verdiği önem ile izleyiciye aktif ve yorumlayıcı konum atfetmektedir. Televizyon metinleri baskın söylemlerle anlamı sabitlemeye çalışsalar da yan anlamlar sayesinde izleyici tarafından farklı okumalar yapılabilmektedir (Hall, 2006: 93).

Kellner'e göre (2008: 152-158) film, televizyon ve popüler kültür ürünleri geleneksel kodlara göre tecimsel sistem içinde kodlanmışlardır ve Kültürel Çalışmalar kodlanan medya metinlerinin tüm anlam ve etkilerini ortaya çıkarabilmek için çeşitli yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu görüş kapsamında yola çıkan araştırmaların büyük kısmını bu kodlamalar üzerine eğilen ve genellikle temsil konusunu inceleyen çalışmalar oluşturmaktadır. Ancak Tatal Cheviron (2014: 79-81) Kültürel Çalışmalar geleneğinden yola çıkarak yapılan çoğu araştırmanın kısmen hatalı uygulandığına dikkat çekerek medya metinlerinin hedef kitlenin yaşamlarına nasıl etkiye bulunduğunun araştırılması gerekliliğine işaret etmektedir.

İzleyiciler kendilerine gönderilen medya metinlerinin mesajlarını/kodlarını olduğu hâliyle anlamlandırmak dışında, yorumlamaktadırlar. Hall'e göre izleyiciler mesajları istenilene uygun şekilde anlayıp kabul ederek egemen okuma; medya metinlerinin vermek istediği mesajın ne olduğunun farkında olarak mesajların belli kısımlarını kendi görüşlerine uygun bulup kabul edip, belli kısımlarına ise karşı çıkarak müzakereci okuma; metinlerde bulunan bütün anlam ve yan anlamları çözümleyerek, bu metinlere karşıt bir tutum belirleyip mesajın bütünlüğünü bozarak alternatif bir referans çerçevesi içinde mesajın anlamını kendine göre yeniden kurdukları muhalif okuma şekilleri olmak üzere üç tür okuma yapmaktadırlar (Hall 2003'ten Akt. Topbaş, 2018: 96).

İzleyiciler tarafından televizyon programı içeriğinin yani metnin yorumlanmasının yanı sıra, içinde bulunulan toplumsal bağlam da alımlamayı etkilemektedir. Morley'in The Nationwide Audience çalışması televizyon mesajların alımlanmasının karmaşık bir süreç olduğunu, metnin farklı okumalara açık olmasının yanı sıra izleyicilerin toplumsal konularının da alımlamayı etkilediğini, sosyo-ekonomik durumlarının televizyon mesajlarının alımlanmasını etkileyen unsurlar arasında yer aldığını tespit etmiştir (Özçetin, 2021b: 176-177).

Bu çalışmada da izleyicilerin kendilerine verilmek istenen mesajları nasıl alımladıkları, egemen mesajları hangi okuma biçimlerine tâbî tuttukları, ortaya çıkan ortak anlamlandırmalar ve farklı yorumsamalar Hall'ün bakış açısından yola çıkılarak yayınlandığı döneminin politik ve toplumsal bağlamı ile olayları da gözönünde bulundurularak araştırılmaktadır.

2.2. Kızılıcık Şerbeti Dizisi ve Ardalan Bilgisi

Türkiye'de televizyon dizilerinde özellikle de ana akım televizyon kanallarında din olgusunun veya dindar kesimlerin muhafazakâr yaşam ritüellerinin temsili sık rastlanan bir temsil türü değildir (Zengin, 2014: 82). Geleneksel muhafazakâr yapıya ait imge ve söylemlerin popüler kültür alanında yansımaları yeni bir durumdur. 2022 yılı Ekim ayında ana akım bir televizyon kanalı olan Show TV'de yayınlanmaya başlanan bir dizi olan Kızılıcık Şerbeti dizisi, Türkiye'de laik ve muhafazakâr aile yapılarının bir arada görüldüğü, bu iki yapı arasındaki

farklılıkların ve karşılaştıklarında ortaya çıkan çatışmaların semboller ve söylemler üzerinden görünür hâle getirildiği bir seridir. Dizi içinde siyasi nitelikli herhangi bir olay gerçekleşmemekte, politik konuşmalar yapılmamakta ancak betimlenen iki ayrı aile yapısı diyaloglarla, sembollerle, göstergelerle tanımlanmaktadır.

Türkiye’de ana akım televizyon kanallarında muhafazakâr yaşam biçiminin temsilinin ilk örneğinin Atv kanalında 2012 yılında yayınlanan “Huzur Sokağı” dizisi olduğunu belirten Zengin’e göre ana akım medyada muhafazakâr yaşam biçimlerine neredeyse yok denecek kadar az yer verilmesinin nedeni toplumdaki sekülerleşmedir (2014: 82). Zengin’in çalışmasında da belirttiği üzere (2014: 85) muhafazakâr ve dindar bir kadın yazar olan Şule Yüksel Şenler’in “Huzur Sokağı” isimli romanından uyarlanan bu dizide temsil edilen muhafazakâr ve laik kimlikler çatışma ve gerilimler üzerinden değil, farklılıklar yerine ortak temalar ve uzlaşma kültürü içinde ele alınmıştır. Araştırmanın konusunu oluşturan Kızılıcak Şerbeti dizisinde ise olay örgüsü iki ayrı kimliği temsil eden ailelerin sosyo kültürel farklılıklarının gündelik yaşam pratiklerine yansımaları nedeniyle ortaya çıkan çatışmalar üzerinden sürdürülmektedir.

Diziyi yayınlayan Show TV televizyon kanalına ait internet sitesinde dizinin tanıtımı şu şekilde yapılmaktadır:

İyi eğitilmiş, realist ve modern bir kadın olan Kıvılcım, eşinden boşandıktan sonra dimdik ayakta kalmış, iki kızını da inandığı değerler doğrultusunda yetiştirmiştir. Küçük kızı Çimen henüz liseye devam etmekte, büyük kızı Doğa ise üniversitede diş hekimliği okumaktadır. Kıvılcım’ın tek isteği çocuklarının ileride başarılı ve mutlu olmalarını görmektir. Doğa’nın daha üniversiteye girdiği ilk yıl erkek arkadaşıyla evlenmesiyle büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Kıvılcım, hayatının şokunu kızının kocasının ailesiyle tanışmasında yaşar. Doğa’nın kocası Fatih’in ailesi muhafazakâr bir ailedir. Kızının hayata bu kadar farklı bakan bir aileyle yapamayacağını düşünür. Doğa ise aşklarının her türlü farklılığın üstesinden geleceğine inanmaktadır. Kızılıcak Şerbeti; doğruları aynı, yöntemleri farklı olan iki uç aile arasında kalan bir aşk hikayesidir (https://www.showtv.com.tr, 2023).

Seküler-laik bir ailenin üniversitede diş hekimliği öğrenimi gören kızı Doğa ile, holding sahibi ve dindar, muhafazakâr ailenin oğlu olan Fatih’in evlenmeleri üzerine birbirleri ile ilişkileri başlayan iki aile arasındaki olayları konu alan dizide modern, laik ve seküler kimliği Arslan ailesi, muhafazakâr kimliği ise Ünal ailesi temsil etmektedir.

Dizinin tanıtım sayfasında yer alan fotoğraf ise şu şekildedir:

Şekil-1: Kızılıcak Şerbeti Dizisi Tanıtım Fotoğrafı (https://www.showtv.com.tr, 2023)

Yapımını Gold Yapım şirketinin, yapımcılığını da Faruk Turgut'un üstlendiği, yönetmeni Hakan Kırkavaç olan dizi Show TV'de cuma akşamları saat 20:00'de yayınlanmaktadır ve dizinin "gerçek bir hikâyeden" uyarlandığı bilgisi dizi süresince ekranda kalmaktadır. Diziyeye adını veren "kızılılık şerbeti" tanımlaması ise kaynağını Türkçedeki bir atasözünden almaktadır. Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğüne (TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2023) göre "kan kusup kızılılık şerbeti içtim demek" deyimini "çok eziyet çektiği hâlde durumunu iyi göstermek" anlamına gelmektedir. Dizinin ana karakteri olan Doğa'nın evliliği içinde yaşadığı zorlu olay ve durumları ailesine yansıtmamaya çalışması nedeniyle bu durumu anlatan atasözünün diziyeye adını verdiği anlaşılmaktadır.

Dizi yayınlanmaya başladığı 28 Ekim 2022 tarihinden itibaren rağbet görmüş ve yüksek reytinglere ulaşarak popülerlik kazanmıştır. Yapılan ölçümlere göre Mart/2023'ten itibaren AB ile ABC1 gruplarında Kızılılık Şerbeti dizisi birinci sıraya ulaşmıştır (<https://www.showtv.com.tr>, 2023).

Kızılılık Şerbeti dizisinin yayınlanmaya başladığı süreç, Türkiye'de geleneksel muhafazakâr kimlikleri temsil eden siyasi parti olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin lideri Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile laik çizgideki ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun birbirlerine rakip oldukları Mayıs/2023 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecine de denk gelmiştir. Böylece politik yaşamın ana konusu iki siyasi kimlik arasındaki rekabet, bir düalite olarak aynı dönemde dizinin de ana eksenini eş zamanlı olarak oluşturmuştur.

Ayrıca bu dönemde seçim sürecinde Kızılılık Şerbeti dizisiyle ilgili bir gelişme de Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığını regüle eden resmî kurum olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından, dizide kadına şiddet görüntülerinin yayınlandığı gerekçesiyle 5 bölümlük yayın durdurma cezası verilmiş olmasıdır. RTÜK'ün 22 Mart 2023 tarihli ve 2023/12 sayılı toplantısında aldığı 15 sayılı ceza kararı (<https://www.rtuk.gov.tr>, 2023) nedeniyle 14-21 ve 26 Nisan 2023 tarihlerinde 3 bölümün yayınlanamamasının ardından mahkeme yürütmeyi durdurma kararı vererek dizinin yayınına devamını sağlamıştır (<https://www.cumhuriyet.com.tr>, 2023). RTÜK'ün yayın durdurma cezası Kızılılık Şerbeti dizisini kamuoyunda önemli tartışma konularından biri hâline getirmiştir.

RTÜK'ün yayın durdurmaya ilişkin kararında da dizide tanımlanan iki ayrı sosyo-kültürel yapı yer aldığı vurgulanarak şu ifadelerle yer verilmiştir:

SHOW TV logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşun, 10.03.2023 tarihinde saat 20:47'de yayınladığı, 'Gerçek bir hikâyeden uyarlanmıştır.' ifadesiyle ekrana getirilen, farklı kültürlerle ve yaşam tarzlarına sahip iki ailenin çocuklarının evlenmesiyle gelişen olayların anlatıldığı 'Kızılılık Şerbeti' adlı dizi filmde, dizi film karakterleri arasında geçen diyaloglarda; '...Hiç konuşmaz mısın sen? Konuşmuyorsun bari soyun. - Dokunma bana. - Ne demek dokunma lan? Ha? Ne demek dokunma? Manyak mısın lan sen? Karımsın sen benim artık. Soyun lan hadi. - Dokunma bana. - Kusurlu musun lan sen? Ha? Kusurlu musun? Tabii ya, öyle yangından mal kaçırır gibi kız evlendirmeler filan. Ha? Ailen resmen kakaladı seni bana. Madem kusurlusun, bir eksik bir fazla fark etmez. Soyun lan hemen. Ben seninle babam istedi diye evlendim. Ama seni de şimdi niye evlendirdikleri anlaşıldı. Resmen keklediniz lan bizi. Bu yüzden şimdi bana burada hiç naz niyaz yapma, yemem. Soyun lan! (İlgili sahne boyunca fiziksel şiddet vardır.) Gel lan buraya. (Nursema pencereye çıkar.)- Ne yapacaksın lan? Atlayacak mısın? Ha? Atlayacak mısın lan? - Yaklaşırsan atarım kendimi.- Gel lan buraya. Ne yapıyorsun lan ruh hastası? Ölmek mi istiyorsun? (İbrahim Nursema'yı iter. Nursema'nın yerde yatan görüntüsü ekrana getirilir.)" şeklinde ifadelerle yer verildiği görülmüştür (<https://www.rtuk.gov.tr>, 2023).

Diğer taraftan Türk dizileri 2000’li yıllardan itibaren çok sayıda ülkeye ihraç edilmekte ve bu ülkelerde milyonlarca izleyiciye ulaşmaktadırlar (Öztürk ve Atık, 2016: 75; Larochelle 2019: 66). Türk dizileri sadece Osmanlı İmparatorluğu’nun uzun yıllar egemenliği altında bulunan Balkan coğrafyasındaki ülkelerde değil Latin Amerika, Çin, Pakistan, Bangladeş gibi ülkelerde ve Ortadoğu ülkelerinde de yaygın biçimde izlenmektedir (Larochelle, 2019: 66). Bir yumuşak güç unsuru olarak Türk dizilerinin yurt dışına ihracının söz konusu olması da Türk dizilerinde ortaya konan temsilleri daha da önemli kılmaktadır. Araştırmanın konusunu oluşturan Kızılıcak Şerbeti dizisinin de Global Agency isimli şirket tarafından 2023 yılında Fransa’nın Cannes şehrinde düzenlenecek MIPTV içerik fuarına katılmaya hazırlandığı yönünde haberler yayınlanmıştır (<https://www.artigercek.com>, 2023).

3. Araştırma ve Yöntem

3.1. Problem

Çalışmada Türkiye’de politik yapının belirleyici tarafları olan “geleneksel-muhafazakâr-dindar” kimlik ile “modern-seküler-laik” kimliğin popüler kültürel alanın önemli bir parçası olan televizyon dizilerinde çatışan iki ayrı toplumsal blok olarak sunulmaları izleyiciler tarafından nasıl yorumlanmaktadır? sorusu araştırılmaktadır. İzleyicilerin yorumlamalarının ortaya çıkarılması için izleyicilerin diziyi izleme motivasyonlarının neler olduğu, dizinin ana fikrinin hangi biçimlerde okunduğu, kendi kimlikleri ile dizide karakterler üzerinden yansıtılan imajlar arasındaki anlam ilişkisinin nasıl kurulduğu, dizide sunulan sembolik inşaların izleyicilerin gözünden ne anlama geldiği, dizinin gerçek yaşam alanı ile bağ kurmada rolü olup olmadığı, izleyiciler arasındaki ortak anlamlandırmalar ve farklı okuma biçimlerinin neler oldukları konuları incelenmektedir .

3.2. Amaç ve Önem

Bu çalışma Türkiye’nin toplumsal ve politik hayatını yansıtan konuların popüler kültürel alanda temsillerinin kadın izleyiciler tarafından nasıl alımlandığını, toplumsal yaşam ile olan bağları ve dizi ile ilgili bürokratik gelişmelerin etkisi de dikkate alınarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra yayın hayatı başlayan özel televizyon kanalları kendi yayın politikaları çerçevesinde çok sayıda dizi yayınlamış olsalar da farklı politik kimliklerin bir arada ve birbirleriyle olan çatışmalarıyla birlikte sunulduğu örneklere nadir rastlanmaktadır. Kızılıcak Şerbeti dizisi Türkiye’de yayınlanmaya başladığı dönemde toplumsal gündemle paralel nitelikler taşıması ve kamusal tartışmada sıkça yer tutması bakımından özgünlükler taşıması yönünden çalışmaya konu edilmiştir.

3.3. Yöntem, Sınırlılıklar ve Örneklem

Bu çalışmada sosyal bilimlerde kullanılan nitel yöntemlerden biri olarak, yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmış ve Kültürel Çalışmalar yaklaşımına yaslanan alımlama analizi yöntemi benimsenmiştir. Araştırma nitel araştırma tasarımında yapıldığından bu tasarımda herhangi bir hipotez ortaya atılmamaktadır (Erdoğan, 2007: 129). Alımlama analizi izleyicilerin medyanın sunduğu mesajları algılama biçimlerinin neler olabildiğini göstermeyi, izleyiciler arasında ne tür anlama farkları olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlayan, aynı zamanda medya içeriği ile izleyici ilişkisi arasında kurulan bağı açıklamaya çalışan bir yöntemdir (Güngör, 2022b: 134-135).

Araştırmanın veri toplama sürecine İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun 30.10.2023 tarih ve 10 sayılı toplantısından onay alındıktan sonra başlanmıştır. Çalışmada amaçlı örneklem modellerinden kartopu örneklem seçilerek Kızılcık Şerbeti dizisini izleyen ve İstanbul’da yaşayan 10 kadın izleyici kartopu örneklem ile belirlenmiş ve kendileriyle elektronik ortamda derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bir tavsiye zinciri olan (Erdoğan, 2003: 179) kartopu örnekleme kadın izleyicilerin diziyi izleyen başka tanıdıklarının varlığı sorularak diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Birinci sezonunda 22 bölüm yayınlanmış olan ve araştırma yapıldığı dönemde ikinci sezon yayını devam eden dizinin en az 10 bölümünü izlemiş olmaları katılımcıların belirlenmesinde önkoşul olarak belirlenmiştir. Kültürel bir form olarak televizyon dizilerinin kadın izleyicilere yönelik aile hayatı ve toplumsal ilişkiler gibi konulara sıklıkla yer vermesiyle kadın izler kitleye yönelik bir format olarak ortaya çıkması (Gledhill, 2017:479) örneklemin bu şekilde belirlenmesinde etkili olmuştur.

Ayrıca katılımcılar seçilirken dizide yer alan toplumsal kimliklerden eşit sayıda izleyiciye yer verilmeye çalışılsa da birçok katılımcının kimliğini “iki tarafa da ait” biçiminde ifade etmeleri nedeniyle “sadece dindar-muhafazakâr” kimliğe ait olduğunu ifade eden herhangi bir katılımcı araştırmada yer alamamıştır.

Derinlemesine görüşme, görüşme yapılan kişilerden alınan cevapların sınıflandığı ve o cevaplardan hareketle yeni sorular sorularak konunun detaylıca incelenmeye çalışıldığı esnek ve keşfedici bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2012: 103).

Araştırmada katılımcılara yöneltilen sorular aşağıda belirtilmiştir:

- Kızılcık Şerbeti dizisini izleme nedeniniz nedir?
- Dizide yer alan aile yapılarını hangi kelimelerle tanımlarsınız?
- Muhafazakâr ve laik kimliklerin farklılıkları dizide hangi unsurlarla yansıtılmaktadır?
- Toplumsal hayatta dizideki gibi bir ayrım bulunmakta mıdır?
- Dizide kendinize yakın hissettiğiniz aile yapısı hangisidir?
- Dizi kendinizi uzak hissettiğiniz kesimle ilgili görüşlerinizi etkiledi mi?
- Sizce dizideki aile yapıları objektif ele alınmış mıdır? Yanlı bir tutum hissettiniz mi?
- Bu dizi alt mesaj olarak politik yönlendirme içermekte midir?
- Sizce dizinin ana fikri nedir? Bu dizide verilmek istenen mesaj nedir?
- Dizi gündelik hayat sohbetlerinizde yer aldı mı? Ne açıdan?

3.4. Bulgular

3.4.1. Katılımcılar Hakkında Demografik Bilgiler ve Toplumsal Kimliklerini İfade Biçimleri

Araştırmaya katılan kadın izleyicilere ilişkin temel demografik bilgiler aşağıda Tablo-1’de sunulmaktadır. Katılımcılara ayrıca “Dizide kendinize yakın hissettiğiniz aile yapısı

hangisidir?” sorusu yöneltilmiş olup katılımcıların kimliklerini ifade ediş biçimleri bu soruya verilen cevaplar doğrultusunda Tablo-1’de yer almaktadır.

Tablo-1: Katılımcıların Demografik Durumu ve Toplumsal Kimlikleri

Katılımcı	Yaş	Meslek	Eğitim	Kişisel Gelir (₺)	Toplumsal Kimliklerini İfade Etme Biçimleri
K-1	37	Kamu Çalışanı- (Memur)	Üniversite	20.000-25.000	Moderne yakın
K-2	45	Kamu Çalışanı- (Eğitim Uzmanı)	Yüksek Lisans	15.000-20.000	İki tarafa da aitim
K-3	30	Sertifika Sorumlusu	Üniversite	15.000-20.000	Laik aileye daha yakınım
K-4	45	Kimya Mühendisi	Yüksek Lisans	30.000-35.000	İki taraf da beni yansıtıyor
K-5	47	Emekli Bankacı	Lise	25.000-30.000	İkisinden de kendime yakın olanlar var
K-6	26	Araştırma Görevlisi	Yüksek Lisans	20.000-25.000	Laik
K-7	33	Kimyager-Çalışmıyor	Üniversite	-	Laik
K-8	25	Öğretim Görevlisi	Yüksek Lisans	20.000-25.000	Moderne daha yakın ama ortada
K-9	41	Çalışmıyor	Lisans	-	İki kimlikten de var
K-10	34	Kamu Çalışanı (Memur)	Doktora	20.000-25.000	Laik kesime daha yakın

3.4.2. İzleyicilerde Diziyi İzleme Motivasyonunun Kaynağı

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde diziyi izlemeye başlamalarında motive edici unsurların neler olduğunu anlamaya ve diziyi izlemeye devam etme motivasyonlarını ortaya çıkarmaya yönelik sorular sorulmuştur. Katılımcılar genellikle Türk toplumunda mevcut olan farklı aile tiplerinin diziyi yansıtmış olmasının dikkatlerini çektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca toplumsal yaşamda bulunan ancak televizyon dizilerinde pek yer verilmeyen sosyo-kültürel bir çatışmanın televizyona yansması bu çatışmanın nasıl sunulduğu katılımcılarda merak uyandırmıştır.

K2: ..tanıtımda gördüğüm o iki farklı ailenin nasıl işleneceğini merak ettim, yani yaşamdakileri çok görüyoruz, dizide nasıl işlenecek onu merak etmişim.

K3: İki farklı tarzdaki ailenin birbirine karşı tutumları açıkçası ilgimi çekti.

K8: Konusu itibariyle farklı, çok hayatın içinden bir dizi.

K-10: Televizyonda bir bölüm karşıma çıktı, büyük ihtimal tekrarından. Diğer dizilere göre daha ilginç geldi bana Sanki işlenmeyen bir konu hani. ... Zengin-fakir aileler, onların karşıtlıkları ele alınıyor ama hani dini anlamda, ailelerin bakış açısı anlamında, ideolojik anlamda böyle bir şey sanki daha önce ele alınmadı gibi geldi, yani işlenmedi gibi geldi...O yüzden dikkatimi çekti izlemeye başladım.

Katılımcılardan bazıları ise RTÜK tarafından yayın durdurma cezası verilmesinden sonra dizinin yayınlanmayacağı şeklindeki haberlerin diziyi izleyenlerin ve dizinin bilinirliğini arttığını ifade etmişlerdir.

K-3: Birçok kişi herhalde bilmiyordu, çok fazla izlenmiyordu diye düşünüyorum, çevremde özellikle çok izleyen hiç denk gelmedim ama RTÜK cezasından sonra dizinin daha fazla isim yaptığını düşünüyorum.

K-9: Dizi hakkında medyada çıkan haberler, dizinin yayından kaldırılacağı iddiaları, sosyal çevremde dizi hakkında konuşulanlar merak uyandırdı. Normalde televizyon izlemeyen biri olsam da bu diziyi ilgiyle takip ediyorum.

3.4.3. Dizide Temsil Edilen Kimliklerin Yorumlanması

Katılımcılara dizide yer alan kimlikleri tanımlamalarına ve betimlemelerine yönelik sorular yöneltilmiştir. Ayrıca katılımcılar görüşme sırasında kullandıkları çeşitli ifadelerle dizide temsil edilen kimliklere yönelik tanımlayıcı ifadeler kullanmışlardır. Katılımcıların bu çalışmada “geleneksel-muhafazakâr-dindar” ile “modern-seküler-laik” olarak ifade edilen aile yapılarını tanımlarken görüşmeler sırasında kullandıkları betimleyici ifadeler şu şekildedir:

K-1: Muhafazakâr kesim- modern kesim,

K-2: Modern, eğitilmiş, açık görüşlü-ahlaklı, hoşgörülü görünmesine rağmen katı, ilerici-gerici,

K-3: Muhafazakâr kesime tepkili-muhafazakâr dışı ailelere hoş bakmayan,

K-4: Muhafazakâr aile-modern aileler,

K-5: Tutucu aile-modern aile,

K-6: *Muhafazakâr, dini değerlere sahip, aile kavramını kutsayan - demokratik ve laik olduğunu düşünen, evlilik dışı birlikteliğe olumlu bakan, kadının özgür bir birey olduğunu düşünen,*

K-7: *Muhafazakâr - laik aile yapısı,*

K-8: *Muhafazakâr, ataerkil - özgürlükçü kadın ile erkeğe eşit roller biçen ve eşit mesafede duran aile yapısı,*

K-9: *Varlıklı ve muhafazakâr- orta sınıf, seküler*

K-10: *Muhafazakâr dindar, kendi geleneklerine bağlı, İslam'ı yaşamaya çalışan, geleneklerine bağlı- laik daha açık görüşlü*

3.4.4. Kimliği Tanımlayan Sembolik Öğelerin Ayırıştırılması

Katılımcılara dizide yer alan kimlikler arasındaki farkların hangi sembolik öğeler üzerinden inşa edildiğine yönelik sorular sorulmuştur. Muhafazakâr ve laik kimlikleri görünür hâle getirmede dizide yer verilen simge, söylem, davranış biçimlerinin neler oldukları hangi söylem ve görsel unsurlarla simgesel anlamların oluşturulduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

K-1: *..kadın aktörlerin kapalı olması erkeklerin sembolik belirtileri olan kirli sakalların yer alması, söylemsel olarak hep İslamî sözlerin yer alması inşallah-bismillah işte gibi terminolojik kelimelerin kullanılması...*

K-2: *Giyim kuşam tarzlarından, gündelik alışkanlıklarından....Ramazan'da mesela ritüelleri vardı... Bir başka örnek de yılbaşında hediye verilmesi meselesi, diğer taraf onlara katılmıyordu... Kızların evde olması, oğlanların çalışıyor olması, kızlarını evlendirirken tavırlarının farklı olması.....Kızlarının ilk evliliğinde Nursema'ya fikrini sormadılar tamamen kendi kararlarını üstte tuttular onun fikrini almadılar...*

K-3: *Doğa gelinlik seçerken kayınvalidesinin ısrarla daha kapalı bir gelinlik istemesi, onun tercihlerini ona göre biraz daha açık bulduğu gelinlikleri kabul edememesi.....yılbaşında birbirlerine hediye, mesela Doğa'nın ailesi yılbaşında hediyeleşmek istemişti, eleştirdiler ... Nursema'yı istemeye geldiklerinde Nursema'nın isteme çikolatasını Alev Hanım yapmıştı ve likörlü çikolata yaptırdı.. Evin hanımı, alkol içeren çikolatayı yediği için hemen istifra etti. Nursema'nın daha önce evlendiği muhafazakâr ailede, erkekler istediğini yapar, istediğiyle gönül eğlendirebilir ve gönlünü hoş edebilir yaklaşımları çok fazlaydı.*

K-4: *..modernlikten kastım belki alkol almak modernlik göstergesi değil ama yaşam tarzları açısından yani her şeye çok daha large bakıyorlar diğerleri ise her şeye günah adı altında bakıyor. ...Kıyafet bile yeterli belki tek başına. Bir diğerinin tesettürlü oluşu diğerinin de çok rahat işte şey giyebilmesi açık giyebilmesi.*

K-7: *Giyinişleri, karşı cinslerle olan iletişimleri, kendilerini ifade edişleri, yaşam tarzları, eğlence anlayışları kısaca her şeyleri ile yansıtılıyor. Laik kesim bunları daha özgür yaşarken ve daha özgüvenli bir tutum sergilerken, muhafazakârlar daha sönük, özellikle kadınlar.*

3.4.5. Toplumsal Gerçeklik ile Bağ Kurma ve Politik Alımlama

Katılımcılara Kızılık Şerbeti dizisinde yer alan “geleneksel-muhafazakâr-dindar” ve “modern-seküler-laik” kimliklerdeki aile yapılarının toplumsal yaşamda mevcut olup olmadığı varsa bu temsillerin diziyeye yansıtılış biçimini nasıl buldukları sorulmuştur. İzleyicilerin

anlatımlarından kurmaca anlatı yapısı ile gerçek yaşam arasındaki bağları kuruş biçimleri belirlenmeye çalışılarak diziyi izleme biçimlerinin muhalif ve eleştirel boyut taşıyıp taşımadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcılar dizide gösterilen kimliklerin gerçek hayatta da var olduğu, ancak diziden kurmaca yapıdan kaynaklı olarak karakterlerin abartılı davranışlar sergiledikleri alımlamasında bulunmaktadır. Ayrıca katılımcılar kendi kimliklerini ifade ediş biçimleri ile ilgili bulgulara da yansıdığı gibi bu iki kimlik dışında kimliklerin de bulunduğu dikkat çekmektedirler.

K-1: *Toplumsal hayatta dizideki gibi keskin bir şekilde ayırım var. Yani bu evlilik konusunda da iki ailenin kesinlikle bundan rahatsız olması çok normal... Muhafazakâr ve şey aynı inanç sisteminde olmasına rağmen böyle farklı inançlarda olanları da istemiyorlar. Müslüman-Müslüman olmayan ya da Müslüman iken bile mezhepsel ayrılıklar Alevilik-Sünnilik ayrımları gibi şeyler olduğu için kesinlikle keskin bir ayırım var ve insanlar diğer taraftan başka bir insanla evet etkileşim olabilir ama ailemize almayalım diyor.*

K-2: *Yani böyle bir iki kesim olduğunu görüyorum, bir tarafta çok seküler yaşayan dini ön plana çıkararak, dini yaşam tarzı haline getiren bir grup var bir taraftan da bunun tam tersi ikisinin birbirine düşman olduğu birbirlerini ilerici-gerici düşünen bir grup var bunu toplumda görüyorum.*

K-3: *...çünkü gerçekten özellikle Fatih'in ailesi mesela çok fazla batıl inançlara inanan bir aile ve ben toplumda öyle ailelerin olduğunu da düşünüyorum. Keza Doğa'nın ailesi de tamamen gerçekten muhafazakâr kesimi anlamayı reddeden, onları toplumda biraz daha geri olarak düşünen, bir aile ve bu ailelerin de gerçekten toplumumuzda olduğunu düşünüyorum.*

K-4: *Tabi mutlaka var zaten hani diziyi izleme nedenim oydu. Toplumsal hayatın içindeki aile yapıları, benim de çok yaşadığım şeyler her iki tarafı da anlayabiliyorum.*

K-5: *Tabi ki olmaz olur mu, hem de çok var önyargı çok var. Mesela alkol kullanan kişiyle aynı masaya oturmeyen insanlar var. Oruç tutmuyor diye hiç görüşmeyen, açık saçık giyiniyor diye o benim arkadaşım olamaz diyenler... bu örnek çok çoğaltılabilir. Dini görüşü farklı olur, o bana uymuyor deyip tabii ki fikir çatışması yaşayanlar var. İşte dizide de görüldüğü gibi mesela alkol kullanılıyorsa bu masada o restorandan kalkan ya da böyle gözünün içine bakıp cık cık yapanlar... aslında dizideki her şey gerçek hayatta var.*

K-6: *Dizideki gibi ayırım evet var tabii ki. Türk toplumunun yarısı dini değerlere bağlı diğer yarısı ise demokratik ilkeleri benimsemiş kişiler. Bu nedenle dizide yer alan ayırım gerçek hayatta da var.*

K-7: *Kesinlikle var. Özellikle İslamcı sağ kesim gerçekten de dizide yansıtıldığı gibi. Sadece kendi içlerinde sevecen ve fedakarlar, diğer insanlara karşı nazik gözükseler de sadece kendilerini umursadıklarını düşünüyorum. Laik aileler muhafazakârlar kadar katı olmasa da onların da zaman zaman ayırım yaptıklarını düşünüyorum.*

K-8: *Bu sorunun cevabı yaşanan şehir hatta ilçeye göre bile değişiklik gösterebilir. Kendi pencereden baktığımda benzer farklı yapıları görebiliyorum.*

K-9: *Evet ideolojik bir ayırım var; fakat bence pratikte kapitalizmin şekillendirdiği sınıf farkları yani ekonomik ayırım daha hissedilir.*

K-10: Dizide yansıtıldığı gibi bence ayırım var. Toplumda 2000'li yıllardan itibaren bir ötekileştirme var. Bu, söylemlerle oluşturulan bir ötekileştirme.

Katılımcılar dizide yer alan kimlikler hakkında görüşlerini sunarlarken sıklıkla toplumsal cinsiyet bağlamında betimlemelerde bulunmuşlar, özellikle kadının konumuna iki farklı yapıda farklı yaklaşım tarzı mevcut olduğunu söylemişlerdir.

K-2: ...onlarda (Ünal ailesi) farklı bir baskı var aile içinde kız çocuk erkek çocuk ayırımı var ...Mesela kendi kızının gidip bir erkekle çay içmesine bile tepki gösterirken oğlunun evlenmeden çocuk sahibi olmasını, kadının hamile kalmasına hiçbir tepki göstermiyorlar düğün yapıp kabul ediyorlar.

K-6: Dini değerleri yüksek olan bir ailede kadın tiplmesi dizideki gibi özgür, istediği kişi ile evlenen değil ötekileştirilen bir konumda daha çok.

3.4.6. Dizinin Verdiği Mesajın Alınlanması

Dizinin verdiği ana mesajın ne olduğu sorusuna katılımcıların verdiği cevaplardan “ana mesajın olmadığı”, “kimlikler arasındaki çatışmanın ve gerilimlerin sürmesi olduğu”, “uzlaşmayı ve karşılıklı anlayışı kurabilmek için hoşgörülü olunması” ve “herkesin tek doğruya ulaşmak için farklı yollardan gittiği” şeklinde birbirinden farklı yaklaşımlar bulunduğu anlaşılmıştır. Katılımcılar arasında dizide yer alan herhangi bir kimliğe ait görüşlerin ana mesaj olarak sunulduğu şeklinde bir okuma yapılmamıştır. Katılımcıların “Sizce dizinin ana fikri nedir? Bu dizide verilmek istenen mesaj nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

K-1: Yani dizinin pek bir fikir verdiğini ... düşünmüyorum neden? iki tarafa da eşit gittiği için. Ben bir fikir vermeye çalıştığımı empoze etmeyi hiç algılayamadım çünkü daha önce izlediğim gerek diğer muhafazakâr kanalların dizilerinde falan aşırı böyle propaganda yapılır hissedersin, bunu hiç öyle hissetmedim hiçbir ana fikir olduğunu da düşünmüyorum.

K-2: Herkesin aslında doğrusu ya da aslında doğru tektir...Dizideki herkes iyilik, güzel, doğruluk, ahlak, etikten bahsediyor ama gittikleri yollar farklı.

K-3: Bence iki farklı görüşteki ailenin birbirlerine kendi görüşlerini kabul ettirme çabaları ve bu çabalara karşı iki tarafın da bunu geri itmesi. Bence herhalde hiç kimsenin kimsenin düşüncesini değiştirememesi gibi bir fikir olduğunu düşünüyorum.

K-4: Farklı kültürlerin çatışması.

K-5: Herkesi kendi doğrularıyla kabul etmek lazım, yargılamamak lazım görüşleri için. Yani herkesin işte her türlü düşüncesi, herkesin kendi doğrusu var onu kabullenip onunla birlikte yaşamak istiyorsam onun düşüncelerini kabul edip hayata devam edeceksin.

K-6: Verilmek istenen mesaj kendini muhafazakâr ve demokratik olarak tanımlayan iki farklı ailenin bir arada olma zorunluluklarından ortaya çıkan birlik düşüncesi. İki farklı ailenin aslında ortak çıkarlara, hayatlara sahip olduğu gösterilmeye çalışılıyor.

K-7: Çok özel bir konu olan din olgusunun insanların yaşamlarına ne kadar müdahale ettiği, sevgi gibi önemli ve güçlü bir duygunun önüne nasıl geçebildiğidir.

K-8: Dizi aslında Türk toplumunun bir analizi gibi düşünülebilir. Günlük hayatta karşılaştığımız farklı inanç tarzları, bunları yaşama şekilleri, fikir ayrılıkları ve beraberinde çıkan sorunlar/olaylar/durumlar güzel ve akıcı bir senaryo ile izleyenlere sunuluyor.

K-9: *Bence 'yaşam siyah ve beyazdan ibaret değildir; hayat çoğunlukla gri bölgelerden oluşur'un hikayesi bu dizi. Önyargıların anlamsızlığı, aslında insan olarak her ne kadar bambaşka ideolojilere tutunsak da zaaflarımızın benzer olduğu mesajı veriliyor.*

K-10: *Aslında genelde gözlemlediğim ön yargılardan insanların kurtulması. Çünkü her şey ön yargılarla başlıyor ama işte o önyargılar sonra bir şeye dönüşüyor, hani aslında öyle olmadığını ya da o önyargının yanlış olduğunu anlatıyor.*

Dizi içerisinde ana mesajın alınmamasının bir boyutu olarak katılımcılara herhangi bir kimliğin üstün tutulup tutulmadığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamı herhangi bir üstünlük görmediklerini, bu konuda dizi içinde yer verilen kimliklerin dengeli yansıtıldığını söylemişlerdir. Katılımcıların bazılarının bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

K-2: *İki taraf için de dengelenmiş diye düşünüyorum, öyle bir tarafı baskın göstermiyor, iki tarafın hataları da gösteriliyor.*

K-6: *Yanlı bir davranış yok. Çünkü her iki aile yapısında da gerek pişmanlıklar, çıkarlar, davranışlar iki türlü de ele alınıyor. Bir bölümde muhafazakâr aile kendinden ödün veriyorsa diğer bölümde kendini laik olarak tanımlayan aile ödün veriyor.*

K-9: *Her iki kesim de zaafı, iyi ve kötü yanlarıyla ele alınmış bence.*

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye’de sosyo-kültürel ve politik tartışmayı şekillendiren iki ayrı taraf olan “geleneksel-muhafazakâr-dindar” ile “modern-seküler-laik” kimliklere ana akım medyada yer veren “Kızılıcak Şerbeti” dizisi üzerinden bir izleyici araştırması yapılmıştır. Nitel metin analizi ile çözümlenen çalışmada sonuçların evrene genelleme yapılması söz konusu değildir. Derinlemesine görüşme tekniğiyle 10 kadın izleyiciyle yapılan görüşmelerle, dizi hakkında üretilen ortak anlamlandırmalar veya farklılaşan yorumlamalar, dizide yer alan kimlikleri ayırdeden sembolik göstergelerin neler oldukları, izleyicilerin diziyi izleme motivasyonları ve toplumsal ve politik düzey ile kurulan anlam bağları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan tüm kadın izleyicilerin diziyi izleme nedenleri arasındaki ortak nokta, Kızılıcak Şerbeti dizisinde yer verilen kimliklerin televizyon dizilerinde bir arada nadir olarak ekranlara yansıdığı ve politik anlamları da olan bu kimlikler arasındaki etkileşimlerin dikkat çekici olduğu şeklindedir. Toplumsal hayatın içinde varlığı bilinen muhafazakâr ve laik kimliklerin ekrana nasıl yansıtıldığı konusunda oluşan merak ve bu kimlikler arasındaki çatışmaya hangi boyutlarıyla yer verildiğinin öğrenilmek istenmesinin izleyicilerin diziyi izleme motivasyonlarını oluşturmada öne çıktığı görülmektedir. Dizi içerisinde tüm katılımcıların ortak anlamlandırma yaptıkları “her iki kimliğin de dengeli bir şekilde ve taraf tutmadan sunuluyor olması”nın ise izleyicilerde bu diziyi izlemeye devam etmelerini sağlayan bir unsur olduğu söylenebilir.

Dizinin izlenilirliğini arttıran ve ilgiyi canlı tutan unsurlardan biri de katılımcılar arasında ortaya çıkan bir ortak anlamlandırma olarak dizinin içeriği dışındaki gelişmeler olmuştur. RTÜK tarafından verilen yayın durdurma cezasının katılımcıların gündelik hayatlarında bir sohbet konusu hâline gelerek merak uyandırdığını ve izleme eğilimini arttırarak, izleme motivasyonunu canlı tutmayı sağladığını ve bu durumun izleyiciler tarafından ilgi çekici bir konu olarak okunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İzleyiciler dizi içinde yer alan kimliklerin temsilinde, söylem ve simgeselleştirme açısından kimliklerin kurgulanmasında “karakterlerin kullandığı kelimelerin İslamî terminolojiye ait olup olması, kadınların tesettürlü veya açık olmaları, namaz ve oruç gibi dini ritüelleri uygulama durumu, yılbaşı kutlaması yapılıp yapılmaması, alkol kullanımı, erkeklerde sakal olup olmaması” gibi sembolik unsurların ayırıcı özellikte sunulan öğeler olduklarını ifade etmişlerdir.

Muhafazakâr ve laik kimlikler arasındaki farkı görünür kılan sembolik inşalardan biri de her iki kimliğin kadının konumuna yönelik farklı bakış açıları taşıması olmuştur. Dizide yer alan iki aile yapısını egemen okuma biçiminde ancak daha detaylı ayrımlarla alımlayan katılımcılar muhafazakâr ve laik kimlikler arasındaki farkı inşa eden ayrımlardan “kadına bakış açısı farklılığı” hakkında ortak okuma yapmışlardır. Muhafazakâr yapıdaki ailenin içindeki kadınlara Nursema örneğinde olduğu gibi iyi eğitilmiş olsalar da iş hayatında yer alma şansı verilmemesi, yine Nursema örneğinde olduğu gibi isteği dışında bir erkekle evlenmeye mecbur bırakılması, laik kimliğe ait kadınların ise Alev örneğindeki gibi duygusal olmayan gecelik ilişkiler yaşayabilen bir kadın olarak sunulması, bu kimliğe ait kadınların çalışan kadınlar olmaları gibi konular kadınlara yönelik bakış açılarının iki kimlik arasındaki temel bir farklılık olarak okunduğunu göstermiştir.

Katılımcıların dizi ile dönemin toplumsal yapısı ve kendi toplumsal kimlikleri arasındaki bağ kurması noktasında müzakereci bir okuma içine girdikleri görülmektedir. Dizide yansıtılan kimlikler gerçek hayatta mevcut bulunmakla birlikte K-9’un “*Ben yılbaşının kutlandığı aynı zamanda namaz da kılınan bir evde büyüdüm. Ailem de tesettürlü de var, başı açık da.*” ifadesi ile özetlediği gibi her iki kimliği betimlemekte kullanılan unsurların bir arada bulunduğu “geçirgen” bir başka deyişle “ortada olan” kimliğe sahip aile yapıları ve kimlikler bulunmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların bir kısmı da kendilerini dizide sunulan kimliklerle sınırlı olarak tanımlamamış, K-5’in ifade ettiği şekliyle “*ikisinden de var kendime yakın olanlar*” şeklinde ifade etmeyi tercih etmişlerdir.

Katılımcılar arasında dizinin ana mesajının alımlanması noktasında ise neredeyse ortak okuma ve alımlamanın en alt düzeyde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada katılımcıların çoğunlukla Hall’ün ayrımına göre muhalif okuma içinde olduklarını söylemek mümkündür. 3 katılımcı dizinin farklı kimlikler arasındaki önyargılardan kurtulma mesajı verdiği şeklinde ana mesajı yorumladıklarını ifade etmişler, diğer katılımcılar ise birbirinden tamamen farklı ana fikirler bulduklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak Kızılık Şerbeti dizisini izleyen katılımcılar dizide yer alan toplumsal kimlikleri egemen okuma biçiminde alımlasalar da mevcut kimliklerini dizi bağlamında değerlendirdiklerinde muhalif okuma yapmakta ve aidiyetlerini dizide sunulan kimlikler ile sınırlı tutmamaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Akça, G. ve Hülür, H. (2004), Osmanlı-Türk düşüncesindeki doğu-batı imgelerini küreselleşme tartışmaları bağlamında yeniden düşünmek. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 259-282.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26280/276905> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2023
- Alemdar K. ve Erdoğan İ., (2002), *Öteki Kuram*, Ankara: ERK Yayınları.

- Bayır, M., (2020), İmparatorluktan cumhuriyete toplumsal değişme ve modernleşme. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, Gürsoy Akça Özel Sayısı (5), 74-88.
- Bilgin, N. (1994), *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık.
- Çelenk S. (2005), *Televizyon Temsil Kültür*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dellaloğlu, B. (2018), *Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum*, İstanbul: Say Yayınları.
- Erdoğan İ. (2007), *Pozitivist Metodoloji*, Ankara: ERK Yayınları.
- Fauzi E.P., Fasta F., Nathan J., Jeong S.W., (2020). Modern muslimah in media: a study of reception analysis in "Saliha" program on net tv. *Aspiration Journal*, Vol.1(2) November 2020, 137-165. <https://doi.org/10.56353/aspiration.v1i2.19>
- Fiske J. (2014), Postmodernizm ve Televizyon, *Medya Kültür Siyaset S. İrvan (Ed.)* içinde (s. 29-49). (N. Gürkan, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Gledhill C. (2017), Tür ve Toplumsal Cinsiyet: Pembe Dizi Örneği, *Temsil S. Hall (Ed.)* içinde (s. 441-506). (İ. Dünder, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Golding P. ve Murdock G. (2014), Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik, *Medya Kültür Siyaset S. İrvan (Ed.)* içinde (s. 49-77). (B. Kejanlıoğlu, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Gündüz U. (2019), Tanzimattan Cumhuriyete Gazetecilik ve Modernleşme: Hürriyet Gazetesinde Modernleşme Tartışmaları, *Türkiye'de Basından Medyaya Değişim Dönüşüm ve Modernleşme U. Gündüz (Ed.)* içinde (s. 19-64), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Güngör N. (2022a), Kültürel çalışmalar: görmezden gelinenin görünür kılınması. 4. *Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, Sayı 20, 91-109.
- Güngör N. (2022b), *İletişim Kuram Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hall S., (1994), Kültür, Medya ve 'İdeolojik Etki,' *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde (s. 169-195). (M. Küçük, Çev. ve Der.) Ankara: Ark Yayınevi.
- Hall S., (2006), Kodlama Kodaçımılama, *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma* içinde (s. 85-98). (Ş. Yavuz, Çev.) Vadi: Ankara.
- Hardt H., (1994), Eleştirelin Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişimi Araştırması, *Medya İktidar, İdeoloji* içinde, (s. 1-45). (M. Küçük, Çev. ve Der.) Ankara: Ark.
- İnal A., (2010), Anlatı Yapıları ve Televizyonun Anlatısal tansiyeli Üzerine Bir Tartışma, *Medyadan Söylemler T. Durna (Ed)* içinde (s. 19-47). İstanbul: Libra Kitapçılık.
- Lundby K. ve Ronning H. (2014), Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması, *Medya Kültür Siyaset S. İrvan (Ed.)* içinde (s. 13-29). (N. Gürkan, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Kellner D. (2008), Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomi Politik, *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar* içinde (s. 147-172). (H. Ergül, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayın.

- Keppler, A. (1995). Person und figur. identifikationsangebote in fernsehserien. *montage AV. Zeitschrift für Theorie und Geschichte audiovisueller Kommunikation*, 4(2), 84-99. DOI: <https://doi.org/10.25969/mediarep/495>.
- Kızılıcık Şerbeti dizisi tanıtım fotoğrafı, (Tarih belirtilmemiş), https://www.showturk.com.tr/dizi/foto_galeri/kizilcik-serbeti/2875 Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2023.
- Kızılıcık Şerbeti Tüm Kategorilerde Birinci! (17 Mayıs 2023). Erişim Adresi: <https://www.showtv.com.tr/dizi/haber/3591393-kizilcik-serbeti-tum-kategorilerde-birinci> Erişim Tarihi:12 Temmuz 2023.
- Kızılıcık Şerbeti Dizisi Hikayesi ve Oyuncuları, (Tarih belirtilmemiş). Erişim adresi: <https://www.showtv.com.tr/dizi/tanitim/kizilcik-serbeti/2875> Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2023.
- Kızılıcık Şerbeti ve üç dizi MIPTV yurtdışı fuarında tanıtılacak, (2023, 11 Nisan). Erişim adresi: <https://artigercek.com/kultur-sanat/kizilcik-serbeti-ve-uc-yeni-dizi-miptv-yurtdisi-fuarinda-tanitilacak-245937h> Erişim Tarihi: 12 Haziran 2023.
- Koçak M. C. ve Küçük O., (2021), Kodlama kodaçımı bağlamında Yasak Elma Dizisinin alımlama analizi. *Journal Of Humanities and Tourism Research*, 2021, 11 (2): 256-271.
- Larochelle, D. L. (2019). “Brad Pitt Halal” and the hybrid woman: gender representations and religion through Turkish soap operas. *Journal for Communication Studies*. vol. 12, no 2(24) / 2019 : 61- 78.
- McQuail D. ve Windahl S., (1997), *Kitle İletişim Modelleri*, (K. Yumlu, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.
- Mutlu E. (1995), *İletişim Sözlüğü*, Ankara: ARK Yayınları.
- Mutlu E. (1999), *Televizyon ve Toplum*, Ankara: TRT Yayınları.
- Oruç, M.S., (2020) Raymond Williams’ın medya ve kültür teorisi üzerine bir inceleme. *Humanitas*, 2020, 8 (16): 332-353.
- Oskay Ü. (1982), *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*, Ankara: A.Ü. SBF BYYO Basımevi.
- Özbudun E. ve Hale W., (2010), *Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Özçetin B. (2021a), *Kitle İletişim Kuramları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçetin B. (2021b), Britanya kültürel incelemeler okulu, *Eleştirel Medya Kuramları* Ö. Özer (Ed.) içinde (s. 161-184). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Postman N. (2010), *Televizyon Öldüren Eğlence*, (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ryan M. ve Kellner D. (2010), *Politik Kamera*, (E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Severin W.J. ve Tankard W.J.Jr. (2021), *İletişim Teorileri*, (A. A. Bir ve Z. Meral, Çev.) İstanbul: The Kitap.

- Şakı Aydın O. (2007), Alımlama araştırmaları ve kültürel çalışmalar geleneğinin katkısı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:6 Sayı:11 Bahar 2007/2, 119-131.
- Türk Dil Kurumu, (Tarih belirtilmemiş), Kan kusup kızılıcık şerbeti içtim demek, İçinde *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 30.05.2023 23:59
- Türkoğlu N. (2015), *İletişim Bilimlerinden Kültürel alışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Thompson J.B., 2019, *Medya ve Modernite*. (S. Öztürk, ev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Topbaş, H. & Ersoy, İ. U. (2018). Siyasal iletişimde reklam alımlama analizi: Ak Parti “Hayaldi Gerçek Oldu” örneği. *Atatürk İletişim Dergisi*, (15), 89-110. DOI: 10.32952/atauniiletisim.449464.
- Tutal Cheviron N. (2014), *Televizyon ve İçimizdeki şiddet*, İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.
- Üst Kurul Kararları, (2023, 22 Mart), Erişim adresi <https://www.rtuk.gov.tr/UstKurulKarar/Detay/19541> Erişim Tarihi: 30.05.2023
- Yayını durdurulmuştu: Kızılıcık şerbeti için karar verildi, (2023, 26 Nisan), <https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/yayini-durdurulmustu-kizilcik-serbeti-icin-karar-verildi-2075292> Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2023
- Yaylağül L. (2022), *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Zengin F. (2014), Dizilerde Dinin Temsili, *Medya ve Din* içinde amdereli M. (Ed), (s.73-93), İstanbul: Köprü Kitapları.
- Zürcher E. (2015), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Y. Saner, ev.) İstanbul: İletişim Yayınları.